Липка С. І. (м. Івано-Франківськ)

ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ ДІЄСЛІВ, ЯКІ ПОЗНАЧАЮТЬ ЗУХВАЛУ, НАХАБНУ ПОВЕДІНКУ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена визначенню складу лексико-семантичної групи дієслів, які позначають зухвалу, нахабну поведінку, в сучасній німецькій мові, використовуючи методику В.В. Левицького, М.Д. Капатрука та Л.В. Бистрової.

Ключові слова: *лексика, лексема, мовна картина світу, лексико-семантична група, синонім, парадигма, інвентаризація, дієслово.*

Статья посвящена определению состава лексико-семантической группы глаголов, обозначающх дерзкое, наглое поведение, в современном немецком языке, используя методику В.В. Левицкого, Н. Д. Капатрука и Л.В. Быстровой.

Ключевые слова: *лексика, лексема, языковая картина мира, лексико-семантическая группа, синоним, парадигма, инвентаризаия, глагол.*

This article deals with the problems of inventarisation of an uninvestigated lexico-semantical group of verbs with the meaning impertinent behaviour in modern German. Some formal methods developed by V. Levitskiy, N. Kapatruk and L. Bystrova have been used.

Key words: *vocabulary, lexeme, world language picture, lexico-semantical group, synonym, paradigm, inventarisation, verb.*

Теоретичні потреби сучасної лінгвістики та необхідність подальшого удосконалення теорії і практики лексикографії зумовили все більше зростаючу актуальність проблеми системної організації лексики. Якщо раніше в лексикографії використовувалися інтуїтивні дедуктивні синоптичні схеми, що виражали наївну картину світу (П. Роже, Р. Галліг та В. Вартбург, Ф. Дорнзайф), чи спроби її повної наукової репрезентації (Ю.М. Караулов, В.В. Морковкін та інші), то останнім часом усе актуальнішими стають роботи, присвячені окремим частиномовним семантичним класифікаціям,

заснованим на індуктивному підході (від мовного матеріалу до його узагальнення) [3]. Об’єднання різночастиномовних класифікацій допомагає оптимально виразити номінативний простір, який позначають як "мовну картину світу" (МКС), тобто організовану сукупність понять, "які в мовній системі виражають за допомогою лексем наявні всюди взаємозв’язки та відносини між елементами дійсності і на цій основі взаємозв’язки між мовними поняттями" [1: 17].

Розуміння лексики як системи знайшло своє практичне втілення у вивченні різних лексико-семантичних парадигм – синонімічних рядів, лексико-семантичних груп (ЛСГ), семантичних та лексико-фразеологічних полів. Подальше вивчення лексики як системи вимагає детальної розробки всіх пов’язаних з цим процедурно-методичних прийомів, серед яких одним із найважливіших є вже найперший етап – виділення, тобто, інвентаризація групи [2: 75].

Проблеми, пов’язані з дослідженням лексико-семантичних груп, розглядалися вже багатьма лінгвістами. Це, наприклад, публікації М. Капатрука «Формалізована процедура дослідження лексики і перспективи її використання», Р.Угринюка «Інвентаризація лексико-фразеологічної групи іменників зі значенням інтелекту в сучасній німецькій мові», О. Комаріци «Інвентаризація лексико-семантичної групи прикметників зі значенням «розсудливий» та інші.

У даній статті ЛСГ визначається як семантичне об’єднання слів (парадигм) однієї частини мови [4: 49]. Стаття розглядає ЛСГ дієслів сучасної німецької мови на позначення **зухвалої поведінки**, семантична структура яких детально ще не досліджувалася. Тому новизна дослідження полягає в тому, що вперше в синхронії проводиться інвентаризація такої лексико-семантичної групи дієслів на об’єктивних формалізованих основах.

Метою роботи є визначення основного складу лексико-семантичної групи дієслів, які позначають зухвалу поведінку, а саме: домінанти, ядра, центрального та периферійного складу за методикою, розробленою В.В.

Левицьким, Л.В. Бистровою та М.Д. Капатруком [2: 75-78], яка широко репрезентується в публікаціях цієї школи.

Методика дослідження базується на інвентаризації лексичної мікросистеми, основою якої є ступінь близькості семантичних компонентів. Для визначення ваги компонента в тлумаченні використовується формула (1), за допомогою якої можна визначити вагу компонента в кожному зі слів отриманого списку:

W=(n+1)- r/n, (1),

де W– вага компонента, n - кількість компонентів тлумачення, r - порядковий номер компонента в словниковій статті [2: 76].

Вага компонента може коливатися від нуля до одиниці. Чим ближча вага компонента до одиниці, тим він тісніше семантично пов'язаний з основним значенням домінанти.

У ході роботи з метою більшої об’єктивації було використано 8 словників (три синонімічних і п’ять тлумачних словників сучасної німецької мови), за допомогою яких ми визначали середню вагу компонента за формулою

Wсереднє = W1+W2 +…Wn/n, (2)

де Wсереднє – середня вага компонента, W1, 2, n - вага компонента в першому, другому, n - му словнику, n - кількість словників [2: 76]. Всі ці дані ми заносимо у таблиці.

Алгоритм інвентаризації складається із наступних етапів:

1. Визначення на основі трьох синонімічних і п’яти тлумачних словників сучасної німецької мови домінанти (імені) групи – ***sich erdreisten***.

2. Формування на тій же основі початкового списку дієслів, за допомогою яких розкриється зміст домінанти, та визначення за допомогою вищезгаданої формули **ваги** домінанти. Початковий список стратифікується на основі частотних характеристик слів, що входять до його складу і ділиться на три групи: ядрову, основну та периферійну.

До **ядрової групи** повинні входити слова з вагою 0,5 і вище, які описують головне значення ***sich erdreisten***, і найтісніше пов'язані зі значенням «мати зухвалість, посміти, наважитися, нахабніти» [2:77]. В даному випадку до **ядра** ЛСГ належить тільки одне слово - *sich anmaßen* із вагою 0,55.

Слова, вага яких не перевищує 0,5 і не нижча від 0,25 формують **основний склад** ЛСГ [2:77]. В проаналізованому нами списку до основної групи належать дієслова *sich erfrechen* (0,43), *sich vermessen* (0,39), *sich unterstehen* (0,38), *sich erkühnen* (0,33), *wagen* (0,32), *sich unterfangen* (0,25) (див. додаток, табл.1).

Периферійну групу ми поділили на дві підгрупи – **ближня периферія**, до якої ми зарахували слова із вагою від 0,24 до 0,1 (в даному випадку це тільки одне дієслово – *sich erlauben* (0,24)), та **дальня периферія**, яка включає в себе слова із вагою від 0,1 до 0,01. Сюди входять: *sich herausnehmen* (0,18) і *sich erkecken* (0,13).

Окремо ми виділили групу слів із нез'ясованою семантикою. Це ті дієслова, що входять до складу ЛСГ, що формується, але не описуються домінантою *sich erdreisten* (їх вага дорівнює нулю). Із цими словами ми провели додатковий тест, який умовно можна назвати «тестом на головне значення» або «тестом на ядро» [2:77]. За допомогою цього тесту ми визначаємо групу дієслів, об'єднаних значенням «нахабніти, мати зухвалість», проте в даному випадку цей зміст отримає чітко окреслений план вираження, заданий словами, які входять до ядра (тобто *sich anmaßen*). Таким чином, процедуру вичленення ЛСГ можна здійснити формально: якщо семантика слів, що залишилися у списку може бути описана хоча б одним компонентом ядра (із заданою вагою не нижче 0,5), то слово, яке тестується, можна зарахувати до складу ЛСГ. Результати проведеного «тесту на ядро» заносимо до таблиці 2 (див. додаток табл.2).

Як бачимо з таблиці 2, жодне з тестованих слів не тлумачиться компонентами ядра, тому ми відраховуємо їх зі складу ЛСГ.

Отже, у даній статті ми розглянули інвентаризацію ЛСГ дієслів, що позначають зухвалу, нахабну поведінку, визначили її ядерний, основний та периферійний склади та дійшли висновку, що на основі проведеного аналізу ряд слів (*anpöbeln*, *belästigen*, *brüskieren*, *randalieren*, *rumpeln*) слід відрахувати зі складу досліджуваної групи, незважаючи на те, що вони зустрічаються у синонімічних рядах декількох членів ЛСГ. У перспективі результати даного дослідження можна використати в лексикографічній практиці - при складанні тлумачного семантико-ідеографічного словника, а також в процесі викладання німецької мови у вузі та школі (тема "Людина та її характер").

Література:

1. Бабенко Л. Г. Лексические средства для обозначения эмоций в русском языке / Л. Г. Бабенко. – Свердловск: Изд-во ГПИ, 1989. – 184 с.
2. Быстрова Л. В., Капатрук Н. Д., Левицкий В. В. К вопросу о принципах и методах выделения лексико – семантических групп слов / Л. В. Быстрова, Н. Д. Капатрук, В. В. Левицкий.- Филол. Науки. – 1980. № 6. – С. 75 – 78.
3. Огуй О.Д. Індуктивні лексикографічні класифікації прикметників для побудови мовно-концептуальної картини світу: проблеми та перспективи / О. Д. Огуй. - Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. - Вип. 27. - Житомир: ЖДУ, 2006. - С.40.
4. Степанова Г. В., Шрамм А. Н. Введение в семасиологию русского язика / Г. В. Степанова, А. Н. Шрамм. - Калининград, «Калининградская правда», 1980.- 72 с.
5. Bulitta, Erich und Hildegard. Das Krüger Lexikon der Synonyme.- Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag GmbH, Umschlaggestaltung, 1993.
6. Duden; Bd.8. Die Sinn- und sachverwandten Wörter. Synonymwörterbuch der deutschen Sprache. Neudr. der 2. Aufl. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 1997.

7. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. - Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 2003.
8. Duden; Bd. 10. Bedeutungswörterbuch - Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 1985.
9. Der kleine Duden. Der passende Ausdruck. Ein Synonymwörterbuch für die Wortwahl. Bearbeitet bei der Dudenredaktion. Dudenverlag. Mannheim. Leipzig. Wien. Zürich., 1990 ISBN 3-411-04241-9 NE Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus AG.
10. Göttert, Karl-Heinz. Neues deutsches Wörterbuch. Mit den aktuellen Schreibweisen. – by Helmut Lingen Verlag GmbH & Co. KG 50679 Köln, 2007.
11. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch. Neu herausgeben von Dr. Renate Wahrig – Burfeind. Mit einem „Lexikon der deutschen Sprachlehre“. Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH, Gütersloh, München, 2001.
12. Wahrig. Synonymwörterbuch. Neuausgabe. Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH. Gütersloh / München. 2008, 1023 S.

Додаток

Таблиця 1

Вага домінанти *sich erdreisten* у витлумаченні слів вихідного списку

№ з/п	Дієслово	W1	W2	W3	W4	W5	W6	W7	W8	W сумарне	W середнє
1	anmaßen, sich	-	-	-	0,7	1	1	0,7	1	4,4	0,55
2	erfrechen, sich	1	-	0,5	-	-	1	-	1	3,5	0,43
3	vermessen, sich	-	-	0,5	-	-	1	0,63	1	3,13	0,39
4	unterstehen, sich	0,5	0,6	0,5	-	0,8	-	0,7	-	3,1	0,38
5	erkühnen, sich	-	-	-	-	-	1	0,7	1	2,7	0,33
6	wagen	-	-	-	-	0,83	0,7	0,23	0,8	2,56	0,32
7	unterfangen, sich	1	-	-	-	0,9	-	0,1	-	2	0,25
8	erlauben, sich	-	0,9	-	-	-	1	-	-	1,9	0,24
9	herausnehmen,	-	0,8	-	-	-	-	0,64	-	1,44	0,18

	sich										
10	erkecken, sich	-	-	-	-	-	1	-	-	1	0,13
11	anpöbeln	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
12	belästigen	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
13	brüskieren	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
14	randalieren	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
15	rumpeln	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0

Таблиця 2

Вага «ядрового» слова *sich anmaßen* у тлумаченні дієслів вихідного списку

№ з/п	Іменник	W1	W2	W3	W4	W5	W6	W7	W8	W сумарне	W середнє
1	anpöbeln	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
2	belästigen	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
3	brüskieren	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
4	randalieren	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
5	rumpeln	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0